

Linn linna all

Paekiviööderdusega keskaegne käik on püsinud muutumatu sajandeid, va- sakul all nurgas paistab allapoole suun- duva käigu mudaga ummistunud võlv- laega suue.

Rahvasuus liiguvad legendid Tallinna all kulgeva- test salakäikudest, mida mööda pidavat välja jõudma isegi Pirita kloostri varemete juurde. Kus lõpeb legend ja kui palju on sellistes lugudes tõtt, ei julge praegu keegi öelda, sest paikadest, millest allpool juttu, ei teadnud ka aasta tagasi keegi. .

Margus Kruut
Fotod Margus Kruut

Tallinn rajati sõjaliselt hästi kaits- tud ning kaubanduslikult sood- sa sadamakoha vahetus lähe- duses paiknevale kõrgendikule. Avatus merele tähendas aga ka seda, et võõr- vallutajatel oli sealt kaudu lihtne linna- müüride lähedusse pääseda, seetõttu tuli linna kaitserajatisi pidevalt kindlus- tada ja täiendada.

Algselt ehitati kaitseks peamiselt kivimüüre- ja torne, kuid kahurite kasu- tusele võtmisega osutusid need suh- teliselt kergelt haavatavateks. Seetõttu hakati rajama bastione, millel olid tun- tavad eelised kivimüüride ja isegi kõi- ge massiivsemate ja tugevamate kivist laotud suurtükitornade, nagu Paks Margareeta, ees. Bastionid olid mitme- astangulised, mitmesuunaliste tulista- mispositsioonidega mullast üleskuhja- tud, reeglina viisnurksed kaitseehiti- sed, pindalalt avaramad ka kõige tüse- damatest tornidest. Erinevalt tornidest, mis pakkusid mõnevõrra lünklikku kaitset, ei jätnud bastionid enam kusa- gile nn surnud auke või nurki, mida ei

olnud võimalik kindluse kaitsvast var- just tulistada või tabada.

Ajakohaste, täies ulatuses väljaehita- tud ning kõigi vajalike tagavaradega varustatud bastionide purustamine suurtükitelega ja nende vallutamine tormijooksuga oli võrratult raskem kui kõige tugevamate müüride ja tornide purustamine ning alustamine.

Rootsi-Vene suhete teravnemise tõttu alustati 17. sajandil Tallinnas gi- gantse kindlustuse realiseerimist Root- si fortifikatsioonimeistri (kaitserajatis- te spetsialist) Eric Dahlbergi projekti järgi, mis nägi ette 11 bastioni ja 6 raveliini ehitamist ümber vanalinna. Nendest said valmis ainult 3 bastioni – Roots, Ingeri ja Skoone (Skåne) – ning Wis- mari raveliini. Kuid mis on raveliin? Ra- veliiniks nimetatakse bastionidest tun- duvalt väiksemat ning üldkujult pea- miselt kolmnurkset muldkindlustust, mille ülesandeks oli bastionide vahe- valli ja kindluse värava kaitse vaenlase suurtükitele ning rünnakute eest. Wis- mari raveliin paiknes Ingeri (tänapäe-

▲ Kuigi Rootsi bastioni alla käikudesse lubav uks on kinni keevitatud, ei ole sel- lest siiski kasu, sest uksetagusesse allilma pääseb ka mujalt.

► Roots bastion, mille käigud on halve- mas seisukorras võrreldes Ingeri bastioni all asuvatega.

▼ Massiivne rauduks, mis peaks tagama varjendi turvalisuse. Vandaalide rõõ- muks praegu lahti.

val Harjumägi) ja Rootsi (Lindamägi) bastioni vahel.

Vaenlase eest täiesti varjatult sõjameeste liikumiseks, sõjamoona ja tagavarade hoidmiseks ning transportimiseks jäeti Rootsi, Ingeri ja Skoone bastioni ja Wismari raveliini muldkeha sisse ning nendevahelisse vahevallikäikude ja ruumid. Need ongi meile huvipakkuvad kasematid, mille kohta rahvasuu on loonud palju legende.

Kui Rootsi ja Ingeri bastionide aluste käikude olemasolu ei ole paljudele uudis, siis Wismari raveliini all kulgeva tunneli avastamine oli täielik sensatsioon. Kuigi Tallinna kultuuriväärtuste ameti muinsuskaitse osakonna juhataja Boris Duboviku väitel on viimati avastatud käigud 17. sajandist pärineval linnaplaanil näha, olid nad täielikult unustatud, sest 1850. aastast pärineval pardil ning hilisemal plaanidel neid enam märgitud ei ole.

Ekskavaatorikopp tegi ajalugu

Aprillikuus 2003. a lõi uusehituse vundamendiauku kaevav ekskavaator praeguseks nn kultuurikihti kadunud Wismari raveliini all asuva käigu lakke augu, millest pääses rohkete kaarstude ja võlvidega käigustikku, mis paikneb

Kahte bastioni ühendavas pikas tunnelis mahuks isegi hobuse seljas kappama. Foto on tehtud kusagil Toompea tänava all.

Käimla mugavusega just ei hiilga, keha kergendamise koht asub läbikäidava tunneli seina juures. Esiplaanil jäänuk kunagisest keraamilisest potist, tagaplaanil aukudega rauast kogumiskast. Käimla ja tunneli vaheline telliseline on käesolevaks ajaks lammutatud.

Rootsi bastioni all paiknevad ruumid on tunduvalt halvemais seisukorras kui Ingeri bastioni käigud. Suure niiskuse ja olematu ventilatsiooni tõttu vohavad seintel ning naride puitosadel hallitus ja seened, mida Ingeri bastioni käikudes ei silmanud.

ligikaudu 6 meetrit allpool tänast tänavapinda. Käik suundus Toompea tänava alla ning tunneli lõppu polnud näha...

Iga kuue meetri järel paistsid käigu laes maapinnale suunduvad ventilatsioonivad, mis on praegu ehitiste või mulla alla mattunud. Avade kaudu on käikudesse sattunud aegade jooksul maapinnalt koos vihmaveega ka mudat, mis on ummistanud mitmed madalamale suunduvad käigusuud.

Pärast 11-st sektsioonist koosneva käigu läbimist jõudsid kuus julget esmasel avastusretkel osalejat umbes 100ruutmeetrise põrandapinnaga (ca 10 x 10 m) ja ligikaudu 6 meetri kõrguse võlvlaega saali, mille lage toetas võimas kivist sammas. Saali nurkadest laskusid käigud kusagile allapoole, kuid need olid ummistunud.

Arhitektuuriajaloolase Rein Zobeili sõnul kulgevad käigud endise kolmnurkse raveliini sees selle kuju järgides.

Avastatud tunnelite välärtus seisneb eelkõige selles, et need on säilinud täpselt sellistena nagu nad maha jäeti, erinevalt bastionide alla ehitatud kassematidest, millest osa kasutati näiteks nõukogude ajal varjendina.

Käigud ja endine tuumavarjend võiksid olla turismimagnetiks

Idee koostada maa-alune Tallinna turismarsruut on õhus olnud juba kaua, kuid siiani ei ole selles vallas mingit edasilükkumist toimunud. Kuigi vahepeal juba tundus, et viimati avastatud käik suudab sellele asjale anda uue hoo...

Duboviku hinnangul on Ingeri ja Rootsi bastioni all kulgevad käigud paremas seisukorras kui hiljuti avastatud Wismari raveliini alused, millest mõned lõigud on kohati varisemisohul.

Paar aastat tagasi oli isegi plaan Ingeri bastioni alused käigud korda teha ja külalistele avada (selleks tehti kava, kuidas asi võiks välja näha). Kahjuks ei leidnud linn selle jaoks raha.

Käike uurinud eksperdi ettepaneku kohaselt võiks näiteks Ingeri bastioni käigud osaliselt taastada Põhjasõja-aegses õhustikus ning varustada need lisaks mündris sõdurite kujudega, toonaste relvade ja 17.-18. sajandi eluolu kajastavate stendidega. Selleks tuleb aga veenduda maa-aluste rajatiste ohutuses, ohtlikud kohad remontida, puhastada põrand mudast ning prahist, rajada tänapäevane ventilatsioon- ja valgustusüsteem ning paigaldada tunnelite ajalugu tutvustav ekspositsioon.

Kindlasti peaks korda tegema ja eksponeerima ka seda osa, mis nõukogude ajal oli kasutusel varjendina. Peale Teist maailmasõda, nn külma sõja ajal, ehitati osa endistest bastionide alustest käikudest ümber tuumavar-

Suurem maa-alune saal käikude ristumiskohas.

Üks paremini säilinud naridega sisustatud ruumidest.

jenditeks, mis olid kasutuskõlblikud kuni 1970.aastateni.

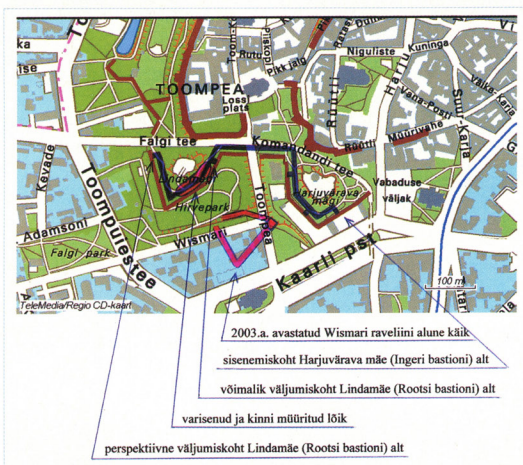
Peaksime olema õnnelikud, et omake sellist unikaalset vaatamisväärsust ja seda otse linna südames – Vabaduse väljaku kõrval, linnavalitsuse hoonest napi mõnesaja meetri kaugusel. Tegemist on ju lausa väikese maa-aluse linnakesega, oma elektrijaama, ventilatsioonisüsteemide, magamis- ja tualettruumidega. Kuigi valdav osa nõukogudeaegsest sisustusest ja seadmetest (narid, lambid, elektrisüsteemid, ventilatsiooniseadmed, WC-potid, valamud) on käesolevaks ajaks puruks pektunud ning lõhutud, saaks neid siiski veel taastada.

Turistidele (eriti nendele, kes jäid endisest raudsest eesriidest lääne poole) oleks täielik maiuspala külastada nn külma sõja aegset, endise vaenlase territooriumil asuvat tuumavarjendit. Ja seda enam, et tegemist ei ole mingi piisikese punkripugerikuga, vaid suhteliselt võimsa rajatisega.

Tuleb välja, et meil oleks huvitavaid asju, mida külalistele näidata. Samas on turismiringkondades ja ajakirjanduses korduvalt tõstatatud kurba fakti – suvel laevareisidega käib meil küll palju turiste, kuid raha siia praktiliselt ei jäeta, viimane väikse naaberriikide suurlinnadesse, kus on, mida vaadata...

Boris Duboviku unistuseks on, et külastajad saaksid Ingeri bastioni käiku-desse siseneda Vabaduse väljaku juures (kus praegu on tennisväljakute vahel baar), edasi minna Toompea tänavalt läbi (tee, mis viib Kaarli kiriku juurest Toompeale), jõuaksid Rootsi bastionini ja lõpuks väljüksid Pika Hermannil lähedal, kus buss neid ootaks.

Loo autori arvates piisaks esialgu ka 500 meetri tuumavarjendi käikude ja sisustuse korrastamisest ning turistidele avamisest. Pika Hermannil treppide juurest väljumise asemel saaks reisi eelmistesse sajanditesse lõpetada vei-

▲ Võimsad ventilatsioonisüsteemid pidid varjendis tagama värsket õhu ka tuumarünnaku korral. Paarisajameetrisel lõigul on süsteeme vähemalt neli, enamik veel suhteliselt normaalses seisukorras. Veel on...

► Ülespoole suunduv keerdtrapp viis kunagi maapinnale. Väljapääsu ülaosa on praegu kinni müüritud, trepiastmed on lagununud või mattunud mulla ja muda alla.

di varem – Hirvepargis (praegu kinnikeevitatud uksest välja astudes), sest maa all edasi ei pääse, kõik on varisenud ja kinni müüritud.

Raha ootab raha

Avastamata käike võib ajaloolaste arvates Tallinna all olla veelgi, ühe tuntu arheoloogi hinnangul on vanalinna alt läbi uuritud vaid napp 5 protsenti.

Kuigi 2003. a oli juba lootust, et lõpuks hakkab jää liikuma ning tehakse esimesed sammud maa-aluste käikude korrastamiseks, siis 2004. a alguses seisame jälle kurva tõsiasja ees, et käikude remondi rea peal seisab käesoleval aastal eelarves juba traditsiooniks kujunenud (nii nagu eelmistelgi aastatel) ümmargune null krooni. Kahju, et potentsiaalse turismimagneti jaoks kuidagi raha ei suudeta leida... Samas on linnal puudus rahast, mis turistidolt Peterburi või Helsingis jääb.

